

“Οποῖος δεχτῇ τὴν ἐπίδραση τῆς λογοτεχνίας, ἢ κάθε ἄλλης μορφῆς τῆς τέχνης ἔπαισε ν’ ἀνήκη στὸ λαό, εἶναι μέρος τῶν ἐπιλεκτῶν. Ἡ λογοτεχνία εἶναι πολυτέλεια γιὰ λίγους. Ἐν τούτοις τὰ λογοτεχνικά ἰδανικά ἐπιβάλλονται πάντα, καὶ γίνονται δεκτά ἀπὸ τὸ σύνολο ἐνὸς λαοῦ, ὅχι ὅταν γίνουν ἀντιληπτά εἰς ὅλους, ἀλλὰ ὅταν ἡ ἀποδοχὴ τοὺς ἀπὸ τοὺς ἐπιλεκτοὺς τὰ καταστήσῃ δόγματα γιὰ τὸν μιμητικὸ ὄχλο. Γιαντὸ καὶ τὸ ξερρίζωμα κάθε καθιδρυμένης καὶ παραγραφμένης τεχνοτροπίας εἶναι τόσο δύσκολο, ἀφοῦ προϋποθέτει πόλεμο πρὸς ὅλες τὶς ἀδρανεῖς διάνοιες ποῦ κολλήθηκαν στὸ κυρίαρχο καλλιτεχνικὸ δόγμα.

“Ὅταν δὲ λέμε πῶς ἡ Τέχνη εἶναι τὸ ἄνθος ἐνὸς φυλετισμοῦ ἐννοοῦμε ὅτι ὁ φυλετισμὸς ἐκεῖνος ἔφτασε σὲ τέτοιο σημεῖο σταθερότητας ὥστε νὰ ἐπιτρέπῃ τὴν ὑπαρξὴ ἀτόμων μὲ ψυχικὸ πλοῦτο. Τίποτε ἄλλο.

Βέβαια ἡ νεοελληνικὴ φιλολογία δὲν ἔφτασε σὲ περὶωπὴ ζηλευτή. Κάθε ἄλλο.—Δὲν πρέπει ὅμως νὰ νομίσουμε πῶς ὀφείλει νὰ κολακεύσῃ τὰ λαϊκά ἰδανικά γιὰ νὰ σωθῇ. Τέτοια ὀπισθοδρομικὴ ἰσοδυναμεῖ μὲ θάνατο:

Ἐφόσον τὰ σύγχρονα ὑποδείγματα τῶν ξένων φιλολογιῶν μᾶς παρουσιάζουν ἰδιουσυγκρασίες πλούσιες, ἐκδηλώσεις ἄρτιες, διάνοιες ἐλευθερωμένες καὶ πολυέλκοες καὶ ἐφόσον αὐτὲς οἱ φιλολογίες συγκινοῦν π ρ α γ μ α τ ι κ ἄ λογοτέχνες μας, εἶναι μωρία νὰ φαντασθοῦμε ἐπιστροφὴν σὲ ἀπλοϊκὲς μορφές τέχνης. Ἄν περνοῦμε τώρα ὑποχρεωτικά στάδιο μίμησης,—ἰδοὺ ἡ σωτηρία—ἄς προσπαθῇσουμε τοῦλάχιστον ἡ μίμηση νὰ μὴν εἶναι δ ο υ λ ι κ ῆ , π λ α σ τ ῆ , στὴν ἐπιφάνεια, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἀντίπαλος βαθεύας ἐνδόμυχης συγκίνησης. Ἔτσι θὰ προπονηθοῦμε γιὰ τὸ ξαφνικὸ πῆδημα πρὸς τὴν πρωτότυπὴ ἐκδήλωσιν ποῦ ἴσως μιὰ μέρα ἀναβρῦσῃ ἀπὸ τὴν πλουτισμένη ψυχὴ μας.

Καί, μακρὰ ἀπὸ κάθε ἐκνευριστικὸ σκοπὸ, ἄς δουλεύουμε γιὰ τὴν Τέχνη, γιὰ τὴ φόρμα της, γιὰ τὴν πολυτροπία τῆς αἰσθαντικότητός μας, γνωρίζοντας καλὰ πῶς Τέχνη θὰ πῇ πολυτέλεια καὶ συνεπῶς κατὰ πολῦτιμο, ἀνεκτίμητο.

Δ. ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ

Η ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ ΜΑΣ

Ἡ ἀκόλουθὴ κριτικὴ γράφηκε ἀπ’ ἀφορμὴ ἐνὸς γράμματος, ποῦ εἶχα στείλει στὸ «Νουμᾶ» γιὰ τὸν ποιητὴ Παλαμᾶ. Τὸ γράμμα αὐτὸ γέννησε συζητήσεις καὶ γιὰ τοῦτο τὸ θεωρῶ χρέος μου νὰ πῶ μὲ μιὰ κριτικὴ πρὸς τὰ «Γράμματα» ἀπὸ ποιῆς γενικὲς ἰδέες ὠρμήθηκα γιὰ νὰ τὸ γράψω.

Οἱ κριτικὲς ὀφελοῦν στὴν πρόοδο τῆς φιλολογίας μας, δηλαδὴ στὴ μόνρφωση τοῦ ἔθνους, περισσότερο ἀπ’ ὅλην τὴν ἄλλη φιλολογικὴ μας παραγωγή. Ἄν εἶχε ἡ Ἑλλάδα ἓνα δυὸ μορφωμένους κριτικούς, εἰδικούς καὶ ὅχι ἐρασιτέχνες ὅπως ἡμεῖς, ποῦ νὰ ἔβγαιναν καὶ νὰ εδειχναν ἀπὸ καιρὸ πῶς ν ε ο ε λ λ η ν ι κ ῆ φ ι λ ο λ ο γ ι ἄ δ ἐν ὑ π ἄ ρ χ ε ι , ο ὔ τ ε ε ἴ ν ε δυνατὸ νὰ ὑ π ἄ ρ ξ η , ἐ ν ὄ σ φ ἐ ξ α κ ο λ ο υ θ ε ῖ ν ἄ τ ρ α β ᾶ τ ὸ δ ρ ὀ μ ο π ο ῦ π ῇ ρ ε , θ ἄ φ ω τ ῖ ζ ο υ ν τ α ν ο ἱ ν ὀ ι μ α ς , κ ι ᾽ ἄ ν τ ῖ ς ν ἄ γ ρ ᾶ φ ο υ ν « π ο ῦ ῖ μ α τ α » μ ἰ μ ο ῦ μ ὲ ν ο ἱ τ ο ῦ ς π α λ ι ο ῦ ς , θ ἄ ἔ σ π α ν α ν τ ῖ ς π ἑ ν ῖ ν ε ς τ ο υ ς ἢ θ ἄ ἔ γ ρ α φ α ν κ ἄ τ ῖ π ὶ ὸ σ ῖ μ φ ω ν ο μ ἑ τ ὸ ν ἑ α ῤ τ ὸ τ ο υ ς καὶ μ ἑ τ ὸ λ α ὸ τ ο υ ς .

Ἰδοὺ μπροστά μας ὅλη αὐτὴ ἡ ἀμέτρητὴ βιβλιοπαραγωγή τῶν ὀγδόωντα

χρόνων (ποίημα, θέατρο, διήγημα, μυθιστόρημα) ἀπὸ τὰ «ἙΑπαντα» τοῦ Σολωμοῦ ὡς τὴν «Ἱστορία τῆς Ἰδέας» τοῦ κ. Ζερβοῦ. Ποιὸν τόπο ἔπιασε; Ὀλοζέληρη ἢ ὡς τώρα φιλολογία μας πέρασε ἄσκοπη καὶ περιττή. Ἡ τύχη τῆς μᾶς δείχνει τὴν ἀξία τῆς: Πέρασε πάνω ἀπ' τὴν ψυχὴ μας χωρὶς νὰ τὴν ἀγγίξῃ καὶ νὰ τὴν ἀνυψώσῃ. Τίποτις δὲν πρόσθεσε στὴ μόρφωση τοῦ λαοῦ μας. Μποροῦσαν νὰ λείψουν τὰ 150 τακτικά βιβλία καθαρῆς φιλολογίας, ποὺ σημειώνει κάθε χρόνο τὸ «Δελτίο» τοῦ κ. Πολίτη, χωρὶς νὰ χάσῃ τίποτε ὁ λιγοστός νεοελληνικὸς πολιτισμός. Τὸν πολιτισμὸ τοῦ αὐτὸν ὁ Ρωμῶς τὸν πῆρε ἀπευθείας ἀπὸ τὸν Εὐρωπαϊκόν, μὲ τὸν ἔμπορό του, μὲ τὸν ἐπιστήμάν του, μὲ τὸν ναυτικό του· δὲν τοῦ τὸν ἔδωσε ἡ νεοελληνικὴ Φιλολογία. Καὶ μιὰ τέτοια φιλολογία, ποὺ δὲν μπήκε στὴν ψυχὴ του, τὴν ὠνόμασε «κουταμάρες καλαμαράδων» καὶ τῆς γύρισε μὲ εἰρωνεία τὴν πλάτη.

«Αὐτὸ δὲν εἶνε ἀπόδειξη—μᾶς λέγουν.—Σκοπὸς τῆς φιλολογίας δὲν εἶνε νὰ τὴν νοιώθουν οἱ λαοί. Ἡ φιλολογία ὑπάρχει γιὰ τὴ φιλολογία καὶ ἡ τέχνη γιὰ τὴν τέχνη»: Τούτῃ εἶνε ἡ ἀγαπητὴ θεωρία τῶν φιλολογικῶν μας κύκλων, μὲ τὴν ὁποία ζητοῦν νὰ μᾶς πείσουν πὼς δὲ φταίουν αὐτοὶ «ἂν ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς εἶνε κτηνός» καὶ δὲν μπορῇ νὰ τοὺς ἐννόησῃ. Καλά· ἔστω. Ἄς παραδεχθῶμε γιὰ μιὰ στιγμή πὼς ἔγινε τὸ θαῦμα καὶ γεννήθηκαν στὴν Ἑλλάδα μας φύσεις ἀνώτερες ἱκανὲς νὰ δημιουργήσουν κατὶ ὥραϊο καὶ πὼς τὸ δημιούργησαν. Μὰ τὸ ὥραϊο αὐτό, ἂν ὑπῆρχε, θὰ τὸ ἐκτιμοῦσαν οἱ ἄλλοι πολιτισμένοι λαοί, θὰ τὸ ἔπαιρναν στὶς φιλολογίες τους καὶ θὰ εἶχε τὸν τόπο του στὴ διεθνῇ φιλολογία. Ποιά ἀπὸ τὰ ἔργα μας μεταφράσθηκαν, γιὰ τὴν ἀξία τους, σὲ ξένες γλώσσες; Ὁ «Λουκῆς Λάρας» τοῦ Βικέλα; Ἡ «Ἀγέννητη» τοῦ κ. Δημητρακοπούλου; Ἡ «Chrestomazia Neoellenica» τοῦ κ. Brighenti; Οἱ τέτοιες μεταφράσεις—εἶνε γνωστὸ σ' ὅλους μας—γίνονται εἴτε ἀπὸ προσωπικὲς εὐνοίες, εἴτε ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς συγγραφεῖς, εἴτε ἀπὸ ξένους, ποὺ θέλουν νὰ δείξουν τὴν κατὰστασι τῆς φιλολογίας μας καὶ ὅχι νὰ ἐξάρουν τὴν ἀξία τῆς. Πολλοὶ μάλιστα δικοὶ μας προσπάθησαν καὶ ἄλλοι προσπαθοῦν ἀκόμη (Ψυχάρης: Le Poète Solomos) νὰ κάμουν γνωστοὺς στὴν Εὐρώπῃ τοὺς μεγάλους μας. Ἀραγε δὲ μᾶς ξέρει καὶ γι' αὐτὸ δὲ μᾶς προσέχει ὁ κόσμος; Μᾶς πρόσεξε μὲ τοὺς ἐλληνιστές του καὶ μᾶς καλοξέρει. Καὶ γιὰ πολὺ καιρὸ θὰ πιστεύῃ πὼς ἡ νεοελληνικὴ φιλολογία δὲν ἔχει ἀκόμη μεγαλεῖτερο ποιητὴ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἐλληνικὸ λαόν.

Τὰ «Δημοτικὰ Τραγοῦδια» δείχνουν καὶ τώρα τὸ ξενιθὸ τῆς δύνამης μας ὡς φυλῆς, καὶ μόνον αὐτὰ ἔχουν οἱ ξένοι καθρέφτη μας γιὰ νὰ μᾶς βλέπουν. Ὁλὴ ἡ ἄλλη βιβλιοπαραγωγή μας ὑπάρχει μόνον γιὰ μᾶς τοὺς ἴδιους, καὶ ὑπάρχει γιὰ νάχουμε φιλόλογους καὶ φιλολογία, ὅπως ἔχουμε μουσικοὺς καὶ ᾠδεῖα, γυμναστές καὶ γυμναστήρια. Ἀπὸ ρεκλάμα, καὶ ὅχι ἀπὸ ἀνάγκη. Ψεύτικα ὅλα μας καὶ περιττά. Περιττὴ καὶ ἡ ἄλλη φιλολογία, ποὺ βρίσκεται σκορπισμένη στὰ φιλολογικὰ περιοδικὰ μας. Πολὺ λιγοστὰ ποιήματα καὶ διηγήματα ἔχουν νὰ ξεθαφτοῦν ἀπὸ τὴν «Τέχνη», τὸ «Νουμᾶ», τὰ «Παναθήναια», τὴ «Φιλολογικὴ Ἠχώ», τὴ «Νέα Ζωή», τὸ «Νέον Πνεῦμα», τὸ «Σεράπιον», τὴ «Χαραυγὴ», τὸν «Κόσμο», τὰ «Γράμματα» καὶ τὰ «Χρονικά» (Πόλης), γιὰ νὰ περάσουν στὶς «Ἀνθολογίες» τῶν μεθαιριανῶν γενεῶν καὶ νὰ ἀποθανατισθοῦν. Ἀσκοπη καὶ περιττή, ἐπειδὴ ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἔκαμαν τόσους κόπους καὶ ἔχασαν τόσον καιρὸ

γιά νά γράψουν τόσα βιβλία, δέν χάρισαν τῆς Ἑλλάδας κ' ἓνα κέρδος ἀνάλογο μέ τούς κόπους τους. Ἄν ἀπεναντίας οἱ φιλόλογοι μας, ἀπαλλαγμένοι ἀπό τή φιλολογική πρόληψη, καταγίνονται «ἕκαστος πρὸς ὃ πέφυκε» σέ μιὰ δράση πλησιέστερη στοῦ ἔθνους τους, θά ἔπαιναν τέλεια τὸν τόπο τους κ' ἔτσι θά τὸ βοηθοῦσαν περισσότερο στὸν ἐκπολιτισμὸ του, παρὰ τώρα μέ τὰ «Χουχλίδια», τὰ «Spleen», καὶ τὰ «Ὁράματα».

Κρίνοντας λοιπὸν τὴ φιλολογία μας ἐπάνω στά δυὸ κριτήρια, ὅπου εἶνε σωστὸ νά κρίνεται ἡ ἀξία τῶν φιλολογιῶν, δηλαδή στὴν καλὴ ἐπίδραση ποὺ ἔχουν αὐτὲς πρῶτα στοῦ λαοῦ τους κ' ἔπειτα στοὺς ἄλλους λαούς, βλέπουμε πῶς ἡ δική μας οὔτε τὸ ἓνα κατόρθωσε οὔτε τὸ ἄλλο.

Ποιὰ νῦνε τὰ αἰτία;

Γιὰ νὰ τὰ βροῦμε, δὲ χρειάζεται παρὰ λίγη εἰλικρίνεια μέ τὸν ἑαυτὸ μας.

Ἡ φιλολογία εἶνε τὸ ἄνθος κάθε πολιτισμοῦ, καὶ μεῖς, ποὺ μόλις προχθὲς ξαναρχίσουμε τὸν πολιτισμὸ μας, εἶνε φύσει ἀδύνατο νά ἔχουμε φιλολογία ὅπως τὴν ἐννοοῦν ἄλλοι οἱ πολιτισμένοι. Ἡ Γερμανολατινικὴ φιλολογία γιὰ νὰ φθάσῃ ἀπὸ τοὺς Γερμανοκέλτες τοῦ μεσαίωνα ὡς τὸ σημεῖο ὅπου σήμερα τὴ βλέπουμε, χρειάσθηκε νά καλλιεργηθοῦν ἐπὶ δέκα αἰῶνες τὰ κεφάλια τῶν ἀνθρώπων τῆς Δύσης. Πῶς γυρεύουμε τώρα ἐμεῖς, οἱ στάσιμοι θεολόγοι τῶν Βυζαντινῶν μοναστηριῶν καὶ οἱ λιανοτραγουδιστὲς τοῦ εἰκοσιέτου, νά γίνουμε Γκαίτηδες, Οὐγκῶδες καὶ Βινιήδες (Σκίπης, Μαλακάσης, Παλαμᾶς), Μαλαρμέδες (ὁ κ. Μελαχρινὸς τῆς Πόλης), Κάντιοι (οἱ Ἐγὼ καὶ Σὺ τοῦ «Νουμά») κλπ.; Μ' ἓνα λόγο ἡτο ἀδύνατο νά μορφωθῇ στὴν Ἑλλάδα τὸ σχετικὸ περιβάλλον, δηλαδή ν' ἀνυψωθῇ ὁ λαός μας στὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο ἐκεῖνο, ἀπ' ὅπου γεννιοῦνται οἱ ποιητὲς, ὥστε νά βγῇ ἀπὸ τὰ σπλάχνα του μιὰ ἀληθινὴ φιλολογία ἄξια σὰν τὴν εὐρωπαϊκὴ.

Ὡς ἔθνος, ὡς πνευματικὸ ἐπίπεδο, βρισκόμαστε ἀκόμη—ἐπιτρέψτε μας μιὰ παρομοίωση—στοῦ σημείου ποὺ βρισκόνταν οἱ Γάλλοι στοὺς τρεῖς-τέσσερες αἰῶνες, ποὺ προηγήθηκαν τὸν μεγάλο 17ο αἰῶνα τοῦ Κορνέιγ καὶ τοῦ Μολιέρ. Πολλὰ σημεῖα κοινὰ ἀνάμεσα στοῦ γαλλικοῦ λαοῦ ἐκεῖνης τῆς ἐποχῆς καὶ στοῦ τωρινὸ ἐλληνικό, μᾶς δίνουν συχνὰ ἀφορμὴ νά κάνουμε τὴν παρομοίωση αὐτή: οἱ ἴδιες σχεδὸν οἰκονομικὲς συνθῆκες, οἱ ἴδιοι χαρακτῆρες, οἱ ἴδιες προλήψεις, ὁ ἴδιος τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι (ἡ γλῶσσα τῶν κλασικῶν τῆς Γαλλίας συγγενεὺς στοῦ ὕψος περισσότερο μέ τὰ δικὰ μας τὰ ρωμαῖκα, παρὰ μέ τὰ σημερινὰ γαλλικά· ἴσως σ' αὐτὸ νά χρεωστῇ τὴ δόξα του κ' ὁ Μωρεᾶς, ποὺ ἐκφραζόμενος σὰν Ρωμῖός, ἔγραψε κλασικά γαλλικά!)

Ἄς δοῦμε λοιπὸν ποιὰ εἶταν ἡ φιλολογία τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ ἐκεῖνης τῆς ἐποχῆς, γιὰ νά δοῦμε ποιὰ θά ἔπρεπε νά εἶνε ἐπάνω κάτω καὶ ἡ δική μας.

Ἀπὸ τὸν ἔννατο αἰῶνα, ποὺ ἄρχισαν νά προβάλλουν τὰ πρῶτα μνημεῖα τῆς γαλλικῆς φιλολογίας ὡς τὸ μεγάλο τοῦ Λουδοβίκου, οἱ Γάλλοι ἔγραφαν καὶ διάβαζαν εἴτε ρωμάντσα περιπετειῶν εἴτε ποιήμα ἐπικό, καὶ δηλαδή σὰν τὸν «Ἐρωτόκριτό» μας. «Ἐρωτόκριτο» διαβάζει καὶ σήμερα ὁ λαός μας, ρουφᾷ τὰ «Ἀναγνώσματα Ἀησιῶν» τῶν ἐφημερίδων του, ξετρελαίνεται γιὰ τὴν «Κασσιανή» καὶ χειροκροτεῖ 300 φορές τὸ «Τζιωτίξο Ραβαῖσι». Ἄρα τὸ ἔθνος μας βρίσκεται στὴ νηπιακὴ πνευματικὴ του κατάσταση, κ' ἐνῶ αὐτὸ ζητεῖ τίς Ἰλιάδες του, ἐμεῖς ἐρχόμαστε καὶ τοῦ

δίνουμε ἀνδρική φιλολογική τροφή, δηλαδή ἀπομιμήσεις D'Annunzio και τωρινῶν Γάλλων Ἀκαδημαϊκῶν («Σπασμένες Ψυχές» Καζαντζάκη, κλπ.) Πῶς θέλουμε μιὰ τέτοια φιλολογία νὰ ἔχῃ ἐπίδραση στὸ λαό μας, ἀφοῦ ἀπέχει ἀπ' αὐτὸν ὅσο καὶ ὁ ἀκαδημαϊκὸς Bourget ἀπὸ τὸ μεσαιωνικὸ «Ποίημα τοῦ Ρολάνδου»; Τί σχέση ἔχουν μὲ τὸ λαό μας οἱ συμβολικοὶ «Δωδεκάλογοι τοῦ Γύφτου»;

Αὕτη εἶνε ἡ πρώτη αἰτία—ζήτημα χρόνου καὶ ἐκπολιτισμοῦ—ποῦ δὲν ἔχουμε φιλολογία δική μας παρὰ μόνον ἀπομιμήσεις ἀπὸ τὴν εὐρωπαϊκὴν, γραμμένες σὲ γλῶσσα ρωμαϊκῆ.

Μένει νὰ ἐξετάσουμε τὸ γιατί τὶς ἀπομιμήσεις αὐτές, ποῦ εἶνε σὲ θέση νὰ νοιώσῃ ὁ Ἑλληνικὸς λαός, τὶς περιφρονοῦν καὶ οἱ πολιτισμένοι λαοί.

Κι' αὐτὸ εἶνε φυσικὸ νὰ γίνεται. Γιὰ νὰ βγῇ στὴν Ἑλλάδα συγγραφέας, ποῦ νὰ γράφῃ ἔργο ἄξιο νὰ μεταφρασθῇ σὲ ξένη γλῶσσα, ἔργο ποῦ νὰ προσθέσῃ κατὰ νεώτερο στὴν Εὐρωπαϊκὴ φιλολογία, εἶνε ἀνάγκη ὁ συγγραφέας μας αὐτὸς νὰ ἔχῃ πρῶτα πρῶτα τέλεια εὐρωπαϊκὴ μόρφωση, νὰ ἔχῃ ἰδῇ τὸν κόσμον μὲ μάτι Εὐρωπαίου καὶ νὰ γράφῃ γι' αὐτὸν μὲ μυαλὸ εὐρωπαϊκόν. Τέτοιους Μωρεάδες δὲν ἔχει τὴ δύναμη νὰ δημιουργήσῃ τὸ φραγκολεβαντίνικο περιβάλλον μας. Μὰ κι' ἂν ἀκόμη λίγα ἄτομα ἀπὸ μᾶς κατορθώσουν σὲ τριάντα χρόνια τῆς ζωῆς τους νὰ χωνέψουν τὸν εὐρωπαϊκὸ πολιτισμό, τὰ ἄτομα αὐτὰ θὰ πρέπει νὰ ζήσουν σὲ περιβάλλον εὐρωπαϊκὸ καὶ αὐτὸ νὰ τὰ ἀφομοιώσῃ σὲ τέτοιο βαθμό, ποῦ νὰ μὴν ἀφήσῃ πιά μέσα τους τίποτος τὸ ρωμαϊκόν. Νὰ γίνουν δηλαδή Γάλλοι σὰν τὸν Ἀνδρέα Σενιέ καὶ ἔτσι νὰ περάσουν στὴ δικαιοδοσίᾳ μιᾶς ξένης φιλολογίας. Ἐνόσω οἱ νέοι μας ζοῦν στοὺς τόπους μας καὶ περιμένουν νὰ μορφωθοῦν ἀπὸ τὰ «Vient de paraître» τοῦ κ. Ἐλευθερουδάκη, ἄς μὴν ἐλπίζουν νὰ γίνουν ποτὲ Σιενσιέβιτς, νὰ γράφουν «Quo Vadis» καὶ νὰ δοξάσουν μ' αὐτὰ στὸν ἔξω κόσμο τὴν Ἑλλάδα τους, ὅπως ἐκεῖνος τὴν Πολωνία του. Ἀκριβῶς μὲ τὸ νὰ διαβάζουν οἱ λόγιοι μας ὅτι ξένο βιβλίον τοὺς πέσει στὰ χέρια, εἶνε ποῦ σύγγισαν τὰ πάντα μὲς στὸ μυαλὸ τους καὶ κακὰ ἀντιλήφθηκαν τὸν εὐρωπαϊκὸ πολιτισμὸ (παράδειγμα ὁ Παλαμάς.) Μήπως ἡ σύγκριση αὕτη δὲν εἶνε καὶ τὸ γνώρισμα τῆς φιλολογίας μας; Οὔτε ὁ εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς τὴ γέννησε, οὔτε ὁ Ἑλληνικὸς λαός. Τὴ γέννησε ἡ ἀμάθειά μας. Κι' ἂν ὑπῆρξαν μερικοὶ ἀπὸ μᾶς, ποῦ, μορφωμένοι σὲ ξένο περιβάλλον εἶτε στὸ Ἑφτανησιακόν (ὄχι ρωμαϊκόν δηλαδή), μπόρεσαν καὶ ἔκαμαν κατὰ ὥραϊον στὴν Τέχνη, τὸ ὥραϊον αὐτὸ ἀνήκει στὴ δύναμη ἄλλου λαοῦ—τοῦ Ἰταλικοῦ, καὶ θ' ἀργήσῃ νὰ συγκινήσῃ τὸν Ἑλληνικόν. Οἱ Μαβίληδες καὶ οἱ Μωρεάδες θὰ περάσουν ἀπαράτηρητοι γι' αὐτὸν ὅπως ἀπαράτηρητος πέρασε κι' ὁ Σολωμός, ποῦ πέρασε ἀπὸ πολὺ πρὸ κοντά του.

Καὶ ὅμως μιὰ μικρὴ ἀλλὰ ἀληθινὴ νεοελληνικὴ φιλολογία, τόση, ὅση μπορεῖ νὰ βγάλῃ ὁ Ἑλληνικὸς λαός εἶνε δυνατό νὰ ὑπάρξῃ, ἂν οἱ νέοι μας φωτισθοῦν καὶ τῆς χαράξουν τὸ δρόμον της. Λέγαμε πῶς τὸ ἔθνος μας βρίσκεται σὲ πνευματικὸν ἐπίπεδον τέτοιο, ποῦ νὰ ζητῇ «Ἐρωτόκριτον» καὶ «Τζωτίκον Ραβαῖσι»· ἐκεῖ λοιπὸν, στὸν «Ἐρωτόκριτον» πρέπει νὰ πάν οἱ νέοι μας, ἂν θέλουν νὰ βροῦν τὸ ἔθνος τους. Καὶ παίρνοντας ὡς κέντρα τὰ λαϊκά μας θέματα, νὰ βάλουν σ' αὐτὰ τὴ μόρφωσίν τους καὶ τὴν ἀτομικότητά τους, ὥς ὅτου μᾶς δημιουργήσουν τὸ λαϊκὸ θέατρο. Τὰ φιλολογικὰ αὐτὰ εἶδη εἶνε τὰ μόνα ποῦ θὰ ἔχουν στὰ χρόνια μας ἐπίδραση στὸ λαόν

μας. Τὸ μυθιστόρημα πρὸ πάντων εἶνε τὸ εἶδος ὅπου ἐκθέτει κανεὶς πλατεῖα τὶς ιδέες του καὶ ἐκφράζει τέλεια τὸν ἑαυτό του καὶ τὸ λαό του. Αὐτὸ ἴσα ἴσα τὸ παραμέλησαν οἱ φιλόλογοί μας, καὶ στὰ 150 δημιουργικὰ βιβλία τοῦ «Δελτίου» μόλις τὰ 8 εἶνε μυθιστορήματα.

Μὲ τὸ νὰ γράψῃς «Ἐρωτόκριτο» δὲν ξεπέφτεις ἀπὸ τὴν ποιήσή σου. Ἄν ἦσαι μεγάλος ὄχι καὶ ἂν καταπιαστῇς, θὰ τὸ κάμῃς μεγάλο. Θέματα δυνατὰ γιὰ νὰ σὲ ἐμπνεύσουν κλείει μέσα της ἡ Ἑλλάδα πολλά. Στὴν ἐποχὴ τοῦ εἰσοσιένά θὰ βρῇς ἐκφρασμένη ὁλόκληρη τὴν Ἑλληνικὴ ψυχὴ. Εἶσαι ἐθνικιστής; Σ' ἐνθουσιάζουν τὰ ἐθνικά της ὄνειρα καὶ νομίζεις πὼς τὸ σημερινὸ Ἑλληνικὸ περιβάλλον δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ δώσῃ ἐθνικιστικὴ φιλολογία, κατάλληλῃ νὰ συγκινήσῃ τὸ λαό σου; Γράφῃς του τότες τὴν ἐθνικὴν του ἐποποιίαν, πού ζητᾷ, γιὰ νὰ περάσῃ μέσα ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐθνικιστικὴν του ἐξέλιξιν καὶ νὰ τραβήξῃ πρὸ πέρας. Εἶσαι σοσιαλιστής; Πάρε τὰ θέματά σου ἀπὸ τὰ καθημερινὰ βάσανα τῆς βιοπάλης του, περιγράψέ του τα μὲ τὴ δυνατὴ σου πέννα καὶ συγκινήσέ τον μὲ τὸ εὐαγγέλιό μιᾶς ζωῆς χωρὶς βάσανα. Βάλε ὅμως πρῶτα τ' αὐτὶ σου στὴν καρδίᾳ τοῦ λαοῦ σου, γιὰ νὰ τὸν ἀκούσῃς νὰ σοῦ μιλήσῃ μόνος του. Ἐκεῖνο πού θὰ σοῦ πῇ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς θά'χῃ πάντα μεγαλεῖο, γιὰτὶ θά'χῃ τὰ σπάνια χαρίσματα πού τοῦ χαρίζει τὸ σπάνιο κλίμα τῶν ἑλληνικῶν τόπων. Εἶνε ἓνας ἄξιος λαός, πού δὲν ἀπόκτησε ἀκόμη τοὺς ὀντάξιους γραμματισμένους του, γιὰ νὰ τὸν ἐκφράσουν καὶ νὰ τὸν ἐπιδράσουν. Ὅταν θὰ γίνῃ αὐτό, ἡ φιλολογία μας θὰ πάρῃ τὸ σωστό της δρόμο καὶ θ'ἄνῃ ἡ ἀληθινὴ εἰκόνα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τῆς ζωῆς του.

Ὡς τέτοια θά'χῃ καὶ τὴν ἀξίαν της μέσα στὴ διεθνή φιλολογία. Οἱ ἄλλοι λαοὶ ζητοῦν ἀπὸ μᾶς μόνο μιὰ περιγραφὴ τοῦ ἑαυτοῦ μας. Εἶνε πάντα περιέργοι νὰ ξέρουν τὸ τί ἀπόγιναν οἱ ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων καὶ πάντα μὲ ἐνδιαφέρο θὰ διαβάσουν τὴ νεοελληνικὴ φιλολογία. Τὸ συμπεραίνουν μόνοι τους πὼς ἡ φιλολογία μας δὲν ἔχει ἀκόμη τὴ δύναμιν νὰ συζητήσῃ μὲ τὶς ξένες φιλολογίαις τὰ κοινωνικὰ προβλήματα, πού συγκινοῦν σήμερον τὸν Εὐρωπαϊκὸ πολιτισμό, ἀφοῦ τὸ ἑλληνικὸ περιβάλλον δὲν ἔχει ἀκόμη συνείδησιν τῶν προβλημάτων αὐτῶν. Γι' αὐτὸ ἀληθινὴ νεοελληνικὴ φιλολογία θ'ἄνῃ μόνον ἐκεῖνη, πού μπορεῖ νὰ δώσῃ τὸ τωρινὸ ἑλληνικὸ περιβάλλον.

Στενὰ θὰ φανοῦν τὰ ὅρια αὐτὰ καὶ θὰ πικράνουν τοὺς νέους μας, πού ὠνειροπολοῦσαν νὰ γίνουν Ἴψεν καὶ ποθοῦσαν ν' ἀνεβάσουν τὴ φιλολογία μας στὸ ἐπίπεδο τῆς Εὐρωπαϊκῆς. Ὁμορφος ὁ πόθος τους καὶ συγκινεῖ. Μὰ γιὰ νὰ πραγματοποιηθῇ χρειάζεται πρῶτα πρῶτα ἡ ἀλλαγὴ τοῦ ἑλληνικοῦ περιβάλλοντος. Ἄν τὸ θέλουν αὐτό, ἂς σπάσουν τὶς φιλολογικὰς πέννες τους! Συμφωνοῦμε μαζί τους πὼς κάλλιο εἶνε νὰ λείψῃ ὁλωσδιόλου ἡ μικρὴ φιλολογία, πού λέγαμε, καὶ ἔτσι, ἀντὶς νὰ φιλολογοῦμε, ν' ἀρχίζαμε ν' ἀλλάζαμε τὸ περιβάλλον μὲ τὸ ξύπνημα τοῦ λαοῦ. Καὶ οἱ λαοὶ δὲν ξυπνοῦν τόσο μὲ τὶς φιλολογίαις, ὅσο μὲ τὰ ἐπαναστατικὰ τους κινήματα, πού ἔχουν βάσιν τους τὴν οἰκονομικὴν πάλη τῶν τάξεων. Αὐτὰ ἀλλάζουν τὸ περιβάλλον, καὶ αὐτὸ ἀλλάζει τὶς φιλολογίαις. Ἄν 4 1/2 ἑκατομμύρια Γερμανοὶ ψηφοφόροι, ἐλευθερωμένοι ἀπὸ τὶς θρησκευτικὰς καὶ πατριωτικὰς προλήψεις, ἐπήφισαν προχθὲς ἀκόμη τὶς σοσιαλιστικὰς ιδέας, δὲ θὰ πῇ πὼς εἶχαν ρίξει τὶς προλήψεις αὐτὰς τόσο μὲ τὴ φιλολογία τοῦ

Σίλλερ, ὅσο μὲ τὴν ἀλλαγὴ τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος κι' ἀργότερα μὲ τὴν σοσιαλιστικὴ φιλολογία, ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ τὴν ἀλλαγὴ αὐτή.

Ἰδοὺ, ποὺ καὶ στὴν Ἑλλάδα νέες οἰκονομικὲς συνθήκες, σχεδὸν ὁμοίες μὲ τὶς εὐρωπαϊκὲς, ἄρχισαν νὰ ἀλλάζουν τὸ περιβάλλον μας καὶ νὰ τὸ κάνουν σὰν τὸ εὐρωπαϊκόν. Σκοπὸς λοιπὸν τῶν φιλολογούντων μας θάνα νὰ συντείνουν στὴν ἀλλαγὴ αὐτή. Ὅχι μὲ τὴ μελέτῃ τῆς ρίμας, ἀλλὰ μὲ τὴ μελέτῃ τῆς κοινωνίας. Ἄς κατεβοῦν σοσιαλιστικὰ μελετημένοι στὸ λαὸ μας κι' ἄς τοῦ δώσουν τὴ συνείδηση τοῦ νέου περιβάλλοντος, λύνοντάς τον ἀπὸ τὶς προλήψεις, ποὺ τὸν δένουν μὲ τὸν παλιόν. Ὁ λαὸς ὑποφέρει καὶ τὸ νοιώθει· δὲν κατάλαβε ὅμως ἀκόμη πὼς γιὰ νὰ λείψουν τὰ βάσανά του, πρέπει νὰ μεταβάλῃ τὸ κοινωνικὸ καθεστῶς καὶ φυσικὰ δὲν ξέρει καὶ μὲ ποιὸν τρόπο θὰ τὸ μεταβάλῃ. Γιὰ νὰ τοῦ τὸ ποῦμε, ἄς μεταφράσουμε ὅλα τὰ ἐπαναστατικὰ βιβλία ποὺ ξύπνησαν τοὺς ἄλλους λαούς. Ἡ δική μας φιλολογία δὲν πρέπει νᾶνε γιὰ τὴν ὥρα παρὰ μιὰ ἀφθονὴ ἐργασία μεταφραστική.

Κ' ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐργασία αὐτή, ἄς ἀγκαλιάσουμε μὲ ὅλο μας τὸ εἶνε τὸν κοινωνικὸν ἀγῶνα, ποὺ ἄρχισαν νὰ γεννοῦν καὶ σὲ μᾶς τὰ κοινωνικὰ ζητήματα τοῦ τόπου μας. Ἰδοὺ τὸ γλωσσικόν. Εἶνε τὸ μόνο ζωντανόν, γιατί ἔχει τὶς ρίζες του μέσα στὸ κοινωνικόν. Ἀρχισε κιόλας ἡ ἐτικέτα «Μαλλιαρὸς» νὰ χωρῇ μέσα της τὸν ἄθεο, τὸν σοσιαλιστὴ, τὸν ἐπαναστάτη («Ἀθεῖκά Βόλου»). Τί ποῖο εὐχάριστο; Παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὸ γλωσσικόν, ἄς κτυπήσουμε ὅλες τὶς προλήψεις, γιὰ νὰ λύσουμε ἔτσι τὸ κοινωνικόν. Λύοντας τὸ κοινωνικόν, λύουμε μαζὺ καὶ τὸ γλωσσικόν.

Ἀπὸ τὶς σκέψεις αὐτὲς τὸ ἀκόλουθο συμπέρασμα θὰ θέλαμε νὰ κρατούσανε στὴν ψυχὴ τους οἱ νέοι μας, ποὺ φιλολογοῦν: Γιὰ νὰ ὑπάρξῃ νεοελληνικὴ φιλολογία δὲ χρειάζεται νὰ γράφουμε δράματα καὶ σονέτα ἀλλὰ ν' ἀγωνισθοῦμε γιὰ τὸ γλωσσικο-σοσιαλιστικόν ζήτημα, προσπαθώντας νὰ τοῦ δώσουμε τὴν οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ του μορφὴ γιὰ νὰ νικήσῃ καὶ νὰ μορφώσῃ μὲ τὴ νίκη του τὸ χρειαζούμενο περιβάλλον ἀπ' ὅπου θάνα δυνατόν νὰ γεννηθῇ μαζὺ μὲ τᾶλλα ἀγαθὰ καὶ ἡ ἀληθινὴ φιλολογία μας.

Μὴν ποῦν ὅτι δὲν ἔχουν ιδιοσυγκρασίες γιὰ ἓνα τέτοιο ἀγῶνα. Γεννημένος ποιητὴς πιθανόν νὰ μὴν εἶνε κανεὶς μας, ἀλλὰ γεννημένοι σοσιαλιστὲς εἴμεθα ὅλοι μας ἐξάπαντος. Ὅλοι ἐμεῖς οἱ φτωχοὶ δημοσιογράφοι μεταφραστές καὶ δασκάλοι, ποὺ φιλολογοῦμε, εἴμεθα παιδιὰ τοῦ λαοῦ, ποὺ πουλοῦμε τὴν πέννα μας καὶ τὸ νοῦ μας στὸν ἐκμεταλλευτὴ, στὸν ἴδιο ποὺ πουλοῦνε κ' οἱ πατέρες μας τὰ χέρια τους.

Ὁ πόνος τοῦ λαοῦ μας πρέπει νᾶνε καὶ πόνος μας. Τὰ ἰδανικά μας, ἰδανικά του. Ἄς ἐπαναστατήσουμε μαζὺ του γιὰ ἓνα καλλίτερο κοινωνικὸ καθεστῶς, ποὺ θὰ μᾶς δώσῃ καὶ μιὰ καλλίτερη φιλολογία.